

Patent- och marknadsdomstolen

Justitiedepartementet
Enheten för immaterialrätt och
transporträtt
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till
clara.cederberg@regeringskansliet.se

Yttrande över SOU 2024:4 Inskränkningarna i upphovsrätten (Ju2024/00120)

Stockholms tingsrätt, Patent- och marknadsdomstolen, har med utgångspunkt i de intressen som domstolen har att bevaka, granskat betänkandet och lämnar följande kommentarer.

Reglerna om namn- och källangivelse

Patent- och marknadsdomstolen ställer sig generellt sett positiv till målsättningen att anpassa upphovsrättslagens bestämmelser om namn- och källangivelse så att de stämmer bättre överens med de rekvisit som följer av EU-rätten, exempelvis Infosocdirektivet och DSM-direktivet. Domstolen delar också utredningens bedömning att det är en lämplig utgångspunkt att av tydlighetsskäl ange krav på namn- och källangivelse direkt i de enskilda inskränkingsbestämmelserna.

Det kan dock konstateras att det vid en språklig tolkning av de föreslagna ändringarna framstår som att kraven på namn- och källangivelse genomgående skärps. Detta gäller särskilt i förhållande till 3 § om ideell rätt, där det i författningskommentaren samtidigt uttalas att namnangivelserätten i sak har samma innehåll som tidigare. Uttalandet framstår som något motsägelsefullt. Enligt domstolen är det mot den bakgrunden tveksamt om förslagen åstadkommer det angivna syftet att uppnå större tydlighet.

Trestegsregeln

Utredningen har på ett bra sätt redovisat argumenten för respektive emot en lagfäst trestegsregel i 11 § första stycket upphovsrättslagen. Patent- och marknadsdomstolen har ingen principiell invändning mot att trestegsregeln införs i upphovsrättslagen enligt utredningens förslag. Det kan dock ifrågasättas om det finns ett praktiskt behov.

Trestegsregelns generella utformning talar för att den främst riktar sig till lagstiftaren, även om Högsta domstolen i Wikimediamalet (NJA 2016 s. 212) har klargjort att regeln även ska ses som en anvisning till domstolarna vid tolkningen av gällande inskränkingsbestämmelser. Patent- och marknadsdomstolen bedömer dock att en lagfäst trestegsregel i praktiken endast i begränsad utsträckning skulle bidra till att klargöra hur en inskränkning ska tillämpas i ett enskilt fall. Om regeln införs i upphovsrättslagen anser domstolen att det bör tydliggöras i författningskommentaren att några materiella förändringar av rättsläget inte är avsedda.

Panorama

Avseende den föreslagna lydelsen för det s.k. panoramaundantaget i 22 a § ställer sig Patent- och marknadsdomstolen tveksam till om det har framkommit tillräckliga skäl att byta ut det befintliga begreppet ”allmän plats”, som är det begrepp som används i artikel 5.3 h i Infosocdirektivet, till ”offentlig plats”. Som utredningen har redovisat finns det för- och nackdelar med båda alternativen och det kan inte uteslutas att EU-domstolen kommer att precisera innebörden av ”allmän plats” i direktivets mening.

När det gäller den föreslagna begränsningen av tillämpningsområdet för panoramaundantaget för framställningar som görs i förvärvssyfte anser domstolen att den kan medföra vissa gränsdragningsproblem. Utredningen har visserligen i författningskommentaren relativt utförligt redovisat hur ”förvärvssyfte” ska tolkas och bl.a. angett att det innebär att använda verk för ekonomisk vinning. Samtidigt anges att användning i redaktionell och journalistisk verksamhet inte ska omfattas av begreppet, trots att sådan verksamhet i många fall bedrivs i vinstsyfte. Ett annat exempel är att s.k.

influencers som använder sociala medier för ekonomisk vinning kan förväntas publicera inlägg med olika verk som centrala motiv utan att det är fråga om något särskilt reklamsamarbete i det enskilda fallet (jfr s. 418). Enligt domstolen bör gränsdragningen behandlas ytterligare i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Slutligen bör övervägas om rekvisitet ”centralt motiv” täcker in samtliga avsedda förfoganden. Detta då bestämmelsen ska täcka samtliga verkstyper, låt vara att det typiska tillämpningsområdet är skulpturer, statyer, muralmålningar och fast installationskonst av olika slag (s. 415). Ett alternativ vore att använda ”centralt motiv eller inslag”.

Nyhetsrapportering

Patent- och marknadsdomstolen tillstyrker en utvidgning av inskränkningen för nyhetsrapportering. Det kan dock diskuteras om utformningen av den föreslagna 25 § är lämplig i den delen som avser skyldigheten att ange källa inbegripet upphovsmannens namn, om det inte är omöjligt. När det gäller just nyhetsrapportering är det viktigt att reglerna om källangivelse inte uppfattas som ett hinder för exempelvis visselblåsare eller andra källor att vara anonyma. Om den föreslagna lagtexten behålls bör det i vart fall uttryckas tydligare i författningskommentaren att upphovsmän som vill vara anonyma ska kunna vara det. Bestämmelsen utgör ett tydligt exempel på att den föreslagna anpassningen till EU-rätten av upphovsrättslagens krav på namn- och källangivelse kan medföra att det blir nödvändigt att tolka begreppet ”omöjligt” på ett sätt som skiljer sig påtagligt från normalt språkbruk.

Patent- och marknadsdomstolen vill slutligen uppmärksamma lagstiftaren på de tillämpningssvårigheter som redan i dag finns beträffande pressens lånerätt och reportagerätten (23 och 25 §§). En inte helt ovanlig invändning i mål om upphovsrättsintrång är att svaranden ägnar sig åt nyhetsrapportering, t.ex. i form av en nyhetsblogg eller hemsida där politiska motståndare eller andra oliktankande angrips. Även med det nu aktuella lagförslaget kan det uppstå gränsdragningsproblem både i fråga om vad som ska anses utgöra nyhetsrapportering och när nyhetsrapportering ska anses vara motiverad av informationssyftet.

Karikatyrrer, parodier och pastischer

Patent- och marknadsdomstolen tillstyrker förslaget om att införa en inskränkning för användning av verk i karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte i en ny 24 a § i upphovsrättslagen. Enligt domstolen framstår det dock som något oklart hur upphovsmannens ideella rätt, särskilt rätten till skydd mot kränkande ändringar, ska tillämpas enligt förslaget.

Visserligen ska 3 § upphovsrättslagen gälla oförändrad men i allmänmotiveringen till den nya inskränkingsbestämmelsen uttalas bl.a. att det finns anledning ”att tillämpa respekträtten med stor försiktighet i förhållande till parodier och liknande uttryck, så att den ideella rätten inte utgör ett hinder för inskränkningens ändamålsenliga verkan” (s. 223). På samma sida i betänkandet hänvisas vidare till EU-domstolens avgörande i Deckmynmålet (C-201/13) enligt vilket rättighetshavare i princip har ett berättigat intresse av att det skyddade verket inte ska förknippas med ett diskriminerande budskap.

Eftersom det inte tidigare har funnits något lagstadgat parodiundantag i svensk rätt anser domstolen att det är särskilt angeläget att i det fortsatta lagstiftningsarbetet ytterligare analysera hur den ideella rätten förhåller sig till förslaget i nu aktuell del.

Övrigt

I övriga delar har Patent- och marknadsdomstolen inte någon erinran mot utredningens förslag. Domstolen välkomnar särskilt den föreslagna bestämmelsen i 25 c § upphovsrättslagen om att verk får återges för att säkerställa ett korrekt genomförande av ett rättsligt eller administrativt förfarande.

Avslutningsvis delar domstolen utredningens bedömning att det är angeläget med en bredare översyn av upphovsrättslagen.

Detta yttrande har beslutats av chefsrådmannen Malou Lindblom och rådmännen Carl Rosenmüller och Daniel Severinsson, referent, efter föredragning av tingsfiskalen Christine Selenhag.

Malou Lindblom

Christine Selenhag